

УДК 911.3

Мезенцева Н.І., Базар Д.Є.

РИНОК ПРАЦІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано рівні зайнятості та безробіття на ринку праці Тернопільської області. Визначено чинники формування кон'юнктури на ринку праці регіону. Виділено групи локальних ринків праці за рівнем напруженості. Розкрито проблеми функціонування ринку праці Тернопільської області.

Ключові слова: ринок праці, регіон, зайнятість, безробіття, локальні ринки праці.

Дана характеристика уровней занятости и безработицы на рынке труда Тернопольской области. Определены факторы формирования конъюнктуры на рынке труда региона. Выделены группы локальных рынков труда по уровню напряженности. Раскрыты проблемы функционирования рынка труда Тернопольской области.

Ключевые слова: рынок труда, регион, занятость, безработица, локальные рынки труда.

The levels of employment and unemployment at the labor market of Ternopil region are characterized. The factors of the regional labor market conjuncture are determined. Groups of local labor markets in terms of intensity are distinguished. Problems in the functioning of the labor market of Ternopil region are exposed.

Key words: labor market, region, employment, unemployment, local labor market.

Вступ. Постановка проблеми. Дослідження регіональних ринків праці важливе з точки зору формування ефективної і дієвої політики зайнятості. Його актуальність полягає не лише у вивченні сучасних рис ринку праці Тернопільської області, але і в оптимізації його функціонування, поліпшенні умов працевлаштування, підвищенні рівня оплати праці та скороченні рівня безробіття населення. Оптимізація ринку праці Тернопільської області повинна бути спрямована, насамперед, на забезпечення робочими місцями населення не лише міст, а й сільської місцевості, стимулювання економічної активності населення, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня трудових ресурсів потенціалу, тобто, стати вагомим чинником соціально-економічного зростання та підвищення конкурентної здатності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним аспектам та проблемам функціонування ринку праці в Україні присвячені праці С. Бандура, Т. Заяць, Е. Лібанової, І. Петрової, В. Петюха, О. Хомри, Л. Семів та інших вчених. Регіональні ринки праці з позицій суспільної географії досліджуються у працях В.Сайчука, О. Безпалої, І. Мостової. Однак актуальним залишається вивчення окремих регіональних ринків праці та чинників, що зумовлюють їх формування і розвиток.

Постановка мети. Метою написання статті є дослідження кон'юнктури, рівнів безробіття, оплати праці та виявлення проблем розвитку ринку праці Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Під регіональним ринком праці ми розуміємо соціально-економічну категорію, яка характеризує відносини роботодавців та найманців в процесі найму, визначення вартості, звільнення працівників під впливом сукупної дії ряду чинників в регіоні. Його формують локальні ринки праці.

У 2010 р. середньорічна кількість найманих працівників у Тернопільській області складала 183,4 тис. осіб. Порівняно з 2000 р. вона зменшилася на 40%. Рівень зареєстрованого безробіття в Тернопільській області в 2010 р. становив 2,6%. Найвищим він був у Гусятинському, Кременецькому та Шумському районах, найнижчим – у Тернопільському, Чортківському, Заліщицькому і Теребовлянському районах та м. Тернополі.

В 2010 р. на обліку в центрах зайнятості Тернопільської області перебувало 17,9 тис. громадян незайнятих трудовою діяльністю, а попит на робочу силу в регіоні складав 844 особи. Найбільшим він був у Буцацькому, Тернопільському, Кременецькому районах та в м. Тернополі, найменшим – у Заліщицькому, Козівському, Монастириському та Чортківському районах. Навантаження на одне вільне робоче місце в області дорівнювало 21 особі. Проблемаю в області щодо використання наявних вакансій, як реальних робочих місць, залишається низький рівень заробітної плати, яка офіційно пропонується роботодавцями. Зокрема, у половині вакансій рівень запропонованої заробітної плати був нижчий за прожитковий мінімум і лише 8% вакансій пропонували заробітну плату в межах середньої в області.

В цілому ринок праці Тернопільської області характеризується високим рівнем напруженості, який обумовлюють високий рівень безробіття, трудові міграції населення та низький рівень оплати праці. Методом ранжування виділено групи локальних ринків праці Тернопільської області за показниками рівнів зайнятості та безробіття, навантаження на вільне робоче місце та рівня оплати праці:

- локальні ринки праці з найнижчим рівнем напруженості – м. Тернопіль та Тернопільський район;
- локальні ринки праці з порівняно високим рівнем напруженості – Буцацький, Заліщицький, Підволочиський та Теребовлянський райони;

- локальні ринки праці з високим рівнем напруженості – Збаразький, Лановецький, Монастириський, Підгаєцький та Чортківський райони;
- локальні ринки праці з дуже високим рівнем напруженості – Бережанський, Борщівський, Гусятинський, Зборівський, Козівський, Кременецький та Шумський райони.

Одним з основних факторів стабілізації та позитивного розвитку економіки є створення нових робочих місць, яких в Тернопільській області в 2010 р. було створено 24,1 тис. За сприянням служби зайнятості на новостворені робочі місця було працевлаштовано 8625 осіб з сільської місцевості, що становить 37,4 % від загальної кількості працевлаштованих. За видами економічної діяльності найбільше нових робочих місць створено в торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. За рік в області було укладено 1664 договори на 7370 робочих місць для проведення оплачуваних громадських робіт. До таких робіт залучено 6304 незайнятих громадян.

Професійне навчання в регіоні в 2010 р. проводилось за 99 професіями та спеціальностями. Найбільшою популярністю користувались такі: електрогазозварник, заготівельник продуктів і сировини, муляр, облицювальник-плиточник, кухар, маляр-штукатур, оператор комп'ютерного набору, продавець з лотка, продавець непродовольчих товарів, продавець продовольчих товарів, тракторист. Всього навчались чи підвищували свою кваліфікацію 524 безробітних, 78,2% з яких було працевлаштовано.

Для активізації зайнятості сільського населення службою зайнятості Тернопільської області проводились інформаційні семінари з організації сільського зеленого туризму. Для зниження рівня безробіття сільського населення в області є можливість створювати нові робочі місця в сільськогосподарському виробництві. Інвестиційна привабливість сільського господарства в Україні висока і такі області, як Тернопільська, де є значний потенціал для розвитку галузі, за рахунок інвестицій могли б значно збільшити випуск сільськогосподарської продукції та продовольства як для внутрішнього споживання в Україні, так і на експорт. Нові робочі місця також можна створювати в інноваційних видах економічної діяльності.

Ринку праці Тернопільської області притаманні ряд негативних ознак і тенденцій. Зокрема, це стосується динамічного виходу на ринок праці незайнятих громадян, професійно-кваліфіковані навички яких не відповідають вимогам сучасного виробництва або втрачені через тривалий час безробіття. Поширеною є і «тіньова» зайнятість. Тіньовий ринок праці Тернопільської області експерти оцінюють в 27 тисяч осіб.

Молодіжне безробіття також є однією з актуальних соціально-економічних проблем регіону. Особливої гостроти набуває проблема зайнятості випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів через відсутність чіткого взаємозв'язку між ринком освіти і

ринком праці, надлишковий випуск фахівців з окремих спеціальностей. Збільшилася чисельність безробітних з вищою освітою. Так, частка безробітної молоді у 2010 р. в області складала 37,3% від загальної кількості безробітних, у Тернополі – 62,7%. У багатьох випадках випускників навчальних закладів роботодавці приймають на роботу лише під загрозою застосування штрафних санкцій.

Високий рівень напруженості на ринку праці регіону зумовив демографічні деформації. За період з 1991 по 2010 рр. загальна чисельність населення Тернопільської області зменшилася з 1176,1 тис. осіб до 1088,9 тис. осіб, тобто на 7,4%. Порівняльний аналіз динаміки чисельності міських та сільських поселень дає змогу стверджувати, що чисельність міських поселень зростала до 1998 р., надалі показники знижувалися, тоді як у сільських місцевостях постійно відбувалося загальне скорочення чисельності населення.

За останні 20 років поглибилась деформація шлюбно-сімейних процесів. В регіоні поширилися такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство та соціальне сирітство, зменшилася кількість зареєстрованих шлюбів, збільшилася кількість розлучень і вдівства жінок. Спостерігається масове поширення бездітності та народження лише однієї дитини.

Загальна чисельність дітей, що народилися за період з 1991 по 2010 рр. зменшилася з 16,4 тис. осіб до 11,8 тис. осіб, тобто на 28%. У містах показник народжуваності зменшився на 28,3%, а в сільських поселеннях – на 21,2%. Впродовж усіх років вищим рівень народжуваності є в сільській місцевості області.

Аналіз явища смертності Тернопільщини також виявив певні особливості. Для області характерні суттєві відмінності рівня смертності у поселеннях різного типу. У містах смертність зросла на 23,7%, тоді як у сільській місцевості вона зменшилася на 6,2%, але загальна кількість померлих у сільській місцевості переважає у 2-3 рази. Крім цього, значення даного показника постійно коливаються. Високий рівень смертності значною мірою зумовлюється збільшенням загальної захворюваності населення. Негативним фактором є погіршення репродуктивного здоров'я населення (більшість пологів відбуваються з ускладненнями, збільшується частка безплідних жінок тощо).

Для Тернопільської області впродовж 15 років характерне природне скорочення населення. Природний приріст населення зменшився з 431 осіб у 1991 р. до – 3744 особи у 2010 р., тобто майже в 10 разів. У містах негативного значення показник набув починаючи з 1999 р. В останні роки значення показника природного скорочення коливається і, навіть, можна казати про тенденцію до покращення демографічної ситуації в регіоні.

У статевій структурі населення Тернопільщини переважають жінки, їх частка на початок 2010 р. складає 53,6%, а чоловіків – 46,4%. На кожні 1000 жінок в регіоні припадає 866 чоловіків. Частка дітей та підлітків у 2010 р. становила 17,1%, населення працездатного віку – 59,2%,

пенсіонерів – 23,7%. Це свідчить про «старіння» населення, що призводить до збільшення навантаження на населення працездатного віку. Частка дітей та підлітків є незначною, що не забезпечує природного відтворення населення і призводить до скорочення його кількості.

Більшість населення Тернопільської області проживає в селах (58,4%). Кількість сільського населення та його частка постійно знижуються. Це пов'язано із природним скороченням населення в селах і збільшенням відпливу сільської молоді за межі області. Зменшення сільського населення спостерігається в усіх адміністративних районах, а найбільше – у Бережанському, Гусятинському, Козівському, Зборівському та Підволочиському.

Болочим для Тернопільської області залишається питання зовнішніх трудових міграцій. У 2007 р. було проведено комплексний аналіз цієї проблеми. Встановлено, що досвід тимчасової роботи за кордоном мали 17,6% всього економічно активного населення області, 75,7% яких виконували за кордоном роботу, що не відповідала їхньому фахові і лише 12,8% працювали за фахом [2].

Статова структура зовнішніх трудових мігрантів з Тернопільської області за різними типами населених пунктів має суттєві відмінності. Зокрема в Тернополі за кордон із метою трудової діяльності виїздить осіб жіночої статі 62,5%, а чоловічої – 37,5%. У містах і селищах міського типу простежується рівновага, а в сільській місцевості чоловіче населення переважає над жіночим (52,6% до 47,4%) [2].

Серед тих, хто працювали за кордоном, 54,3% мали вищу освіту. Це свідчить про те, що в регіоні втрачається не просто трудовий ресурсний потенціал, а саме висококваліфікований. Крім того, трудові міграції закордон є однією із причин зростання кількості розлучень в області.

Деякі позитивні зрушення в економіці Тернопільської області призвели до зростання потреби підприємств і організацій у кваліфікованих працівниках, а задовольнити її повною мірою неможливо через відсутність необхідних фахівців. В регіоні не вистачає працівників інженерно-технічних спеціальностей, кваліфікованих робітників з інструментом, робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин. Однак, негативним на ринку праці є і те, що середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки Тернопільської області, менша за середньоукраїнський показник в 1,3 разів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В цілому ринок праці Тернопільської області характеризується рядом негативних рис: високим рівнем безробіття, особливо в сільській місцевості та серед молоді, низьким рівнем оплати праці, масовими трудовими міграціями за межі регіону, зниженням професійно-кваліфікаційного рівня працівників. Вирішення проблем функціонування ринку праці регіону можливе лише в поєднанні заходів державного та регіонального масштабу. Для цього необхідним є аналіз і прогноз його розвитку та щорічний моніторинг в

поєднанні із здійсненням заходів, які спрямовані на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону та підвищення його конкурентоздатності.

Використані джерела:

1. Соціально-економічне становище України за 2010 рік: Офіційний сайт Державної Служби статистики України [електронний ресурс]. Режим доступу: [www:/ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/](http://www.ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/).
2. Шушпанов П. Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис. ... к. екон. н.: 08.00.07 / Тернопільський національний економічний університет – Тернопіль, 2009 [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dissertation.org.ua/080007/09spgz/>